

РОЗДІЛ 1

1

— Бач, Насте, твоє дитя так поспішало на світ Божий, що ти й крикнути не встигла, — про те, що маля з її рук ледь не вислизнуло, тітка Палажка змовчала. — Якби ще по воду пішла, то й біля колодязя загубила б, — стверджувала повитуха, зав'язуючи немовляті пуповину. — А ти кажеш: рано, — сама уважно придивлялась до дитини. — Бач який! Тільки-но вискочив, і вже випинається! Швидкий буде хлопчик, дуже швидкий! — мотала головою й доводила свою справу до кінця. — Оце так подарунок Мусію ми приготували! — підняла немовля на долонях, щоб показати породіллі. — Ти ба, уже й на руках його не втримаю. Здається, скочить і побіжить по хаті, — у самої від радості аж очі блищали. — Без ліку дітей прийняла, а такого не бачила, — вона то кліпала віями, то знову всміхалася. — Раз у нас таке народилося, тоді, може, й про Сірка правда? — згадала колись почуте. — Старий Андрон розповідав, що той, тільки-но народившись, схопив пиріжок і з'їв його? Мабуть, таки було декілька зубів у його роті, просто так люди не стали б вигадувати. А що, часом одна мати таких різних народить, що й сама дивується. У тебе теж ті хлопці не такі були, спокійніші, а це якесь бісеня ти виносила, — сама й не переставала милуватися ним. — Радій, Мусію, третій син, та ще який! — голосно вигукнула, неначе він стояв за дверима

чи у дворі за вікном. А сповивши новонародженого, поклала біля матері.

— Давай йому цицю, бо крику вже повна хата. А ти кажеш: недоношене! — і цього разу вона не хмурила брови, страх як не любила спокійних та вайлуватих. — Шукай її швидше, а то й вуха позакладало, — підганяла Настю. — Коли довго кричатиме, з хрестинами не відкладай, після обіду неси його до церкви. Якщо несила буде, мені перекажеш, я й сама все зроблю. Зараз же сусідчиній дочці накажу вдома сидіти. Такої хрещеної матері ні в кого не буде — не дівка, а писанка красна. Як одягне вишиту сорочку, плахту, узує червоні чобітки, а на шию — червоне намисто, то хоч картину з неї малюй.

Поки вона збуджено про це говорила, Настя про своє думала.

— І де того Муся нечистий носить?

Здивувалася й сама, коли таке з її вуст злетіло. Поглядала й раніше на маленьке віконце, тепер і зовсім не відривала від нього очей, неначе чоловік ось-ось мав під'їхати до їхнього двору.

— Обіцяв перед Покровою повернутися, а вже й Казанська минула, — аж зітхнула бідолашна. — І що думати: усе частіше зривається сніг, заморозки все дужчі, а його й досі нема. Хоч би не замерз у дорозі, — навіть покусані губи тремтіти починали.

— Бач, кажеш одне, а думаєш про інше, — не складно було Палажці про все здогадатися. — Сердита, поки не відчинить чоловік двері, а потім куди все й дінеться — защебечеш, мов пташка навесні: мій любий, мій дорогенький, — сама аж очі примружила, уявляючи їхню зустріч. — І нічого, що він тобі по плече, зате який жилавий — щойно сніг зійшов, так і подався в Таврію на заробітки. Важка робота — тягати мішки на плечах, але заради тебе та дітей за тридев'ять земель іде по копійку. Навіть чумакува-

ти, кажуть, легше, одне тільки — спробуй зароблене додому довести, бо що не балка, то й бандити. Правда, їх і під боком вистачає — у Государевій неподалік Святих гір. Ще такого не було, щоб рік минув, а там нікого не обібрали. І що за місцина, скажи, така?! Тут тобі Богу моляться, а поряд грабують. І це ж відколи! Ще мій дід переказував, як у сиву давнину там харцизи промишляли. З козаків вони, на Донбасі жили, але жодній владі не підкорялися — ні московській, ні запорозькій. То, може, нинішні від них і пішли? — таке сказала, що й самій дивно стало. — Нападали й на послів, коли ті на Москву їхали. Навіть государеву казну пограбувати примудрилися, яку й тепер тут шукають, та так в одному місці берег Сіверського Дінця перекопують, що й трава там рости не встигає. А що, охочих дармовим поласуватися й зараз багато. Дивно тільки: п'ять століть минуло, а ніхто й досі ту казну не знайшов.

Хоча й любила вона поговорити, але за свою справу не забувала, тож, довівши все до кінця, зітхнула з полегшенням і тричі перехрестилася на святий куток.

— Дякуй Богові й ти, Насте, — наставляла породіллю, — та частіше цицькою рота малому закривай, — знову ніби приклеїла на своє обличчя усмішку. — Треба ж якось Мусія дочекатися, — зиркнула довкола, переконавшись, як багато роботи в цій хаті. — Здається мені, що він уже близько. Може, завтра по обіді й побачиш його під своїм двором.

Їй завжди хотілося завершити свою справу чимось заспокійливим, тому й цю господу не могла залишити, поки не запанує тут радість, від якої навіть у нетопленій хаті затишно стає. Не сестра вона їй, не племінниця і навіть не далека родичка, а просто рідна душа.

— Ні, не завтра, а сьогодні, — породілля аж схопитися хотіла. — Сьогодні після обіду, — так упевнено сказала, неначе він сам сповістив їй про своє повернення.

Високо піднявши брови, повитуха їх так і не опустила, а збираючись додому, проказала наступне:

— А от цікаво, хто ж із нас вгадав — сьогодні чи завтра?! Гм... побачимо. А втім, яка різниця, аби здоровим повернувся та не з порожніми руками, — додала по хвилі. — За зиму відігріється вдома, господарство доведе до ладу, а по весні знову почимчикує, — багато вона знала про життя заробітчан та їхніх родин, яких тут було чимало.

— Отак і живемо — з ранньої весни й до пізньої осені я сама, а він щойно з'явиться вдома, так ще одну дитину вступрає, — сказавши таке, Настя витерла сльози.

— Тож добре, жінка для того й живе на світі, щоб дітей народжувати. А ви ще молоді, вам Бог ще не одне дасть.

Сама гадала: чи то вона від любові так, чи від якоїсь образи, однак вирішила додати:

— Зате коли виростуть, у вас буде багато помічників, які й на старості не дадуть пропасти.

Вона не вперше говорила такі слова, вважаючи, що людям про те треба нагадувати, бо у них на роздуми завжди не вистачає часу. Сама зітхала та по-доброму заздрила тим, у кого батьки й діти за великим столом не поміщаються. Коли підростали свої дві донечки, вона й синопчків мріяла мати, а їх усе не було. Невдовзі й народжувати не стало від кого — чоловік від пропасниці помер, а іншого вона не шукала. Тоді й навчила її рідна тітка приймати дітей на світ Божий. Вимолила і для себе аж чотирнадцять онуків. Тепер і в неї довгий стіл у дворі під вишнею, де так гамірно буває у святкові дні.

— От тільки цікаво, — знову її думки повернулися в цю хату, — як же він до тебе прибився? Висока була дівка, статна, усі гадали, що за якогось козака вийде, а вона за малого, з виду непоказного. Багатьох ти тоді здивувала! — спинивши свій погляд на Настиному обличчі, чекала відповіді.

— Боялися мене хлопці, а він не злякався, — ще покриті спрагою вуста породіллі нарешті розтяглися в усмішку. — Подарунки носив — намисто, шовку турецького на плаття. Було йому де дістати, батько чумакував. А як заговорить, та так ніжно... — навіть тепер її очі зблиснули тією молодістю, яка ще не забулася.

— А ти кажеш: встругає, — Палажка головою мотнула. — Будуть ще діти, обов'язково будуть, — навіть облизала свої пошерхлі від вітру губи, неначе по них хтось мазнув медом. — То що, уже пускати твоїх жевжиків у хату, чи ще нехай погуляють? — нагадувала про синочків, які в сінях уже давно клямкою стукали. — Заходьте, розбишаки, тільки тихо поведіться, тут такий братик народився, що всім дасть прикурити! — повідомляла їм новину. — Краще на піч залізьте, там він вас не дістане, — радила трохи розгубленим хлопчикам, які косилися на сповиту ляльку, що лежала поряд із матір'ю.

Таке вигадавши, сама ледь не засміялася, та все ж знову стала серйозною, адже хотілося, щоб у цій хаті нарешті настав спокій. А хлопчаки, хоча й пирхали, на піч усе-таки полізли. Шаруділи просом, яке там сушилося, та перешіптувались, але голосу, про всяк випадок, не подавали.

— Будьте здорові та чекайте на свого батька! — на тому й зачинила повитуха їхні двері. — А що, і дасть прикурити, — знову повторила, чуючи його крик і в сінях. — Дістанеться й Мусію, коли додому прийде. Літом у коморі б сховався чи на горищі, а тепер скрізь холодно.

Чомусь сумнівалася, що буде в них спокій, навіть коли він виросте. Якби хтось у неї спитав, звідки таке взялося, вона б не відповіла, бо й на думці такого не було. А поганой думки завжди боялася, тож і цю назад сховала б, але точно знала, що й одному не вдалося навіть неповоротку схопити. Слово стримати можна, а думка сама собі господиня, де хоче, там і літає. Тому одразу про Бога та святих згадала: «Допоможи